

پزشکی و بهداشت عمومی در نهج البلاغه

دکتر یحیی کاظم سلطانی

عضو هیأت علمی دانشکده داروسازی دانشگاه کوفه

برگردان:

دکتر ناهید ناصح

دکتر صابره ساروش

عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

آوای خاور

۱۳۹۶

ناشر آثار زبان های خاورمیانه

www.avayekhavar.ir

info@avayekhavar.ir

Mobile & Telegram: (+98) 930 554 0308

Tel: (+98) 21 888 956 21

Fax: (+98) 21 364 264 58

مرکز بخش تهران، بالاتر از میدان ولیعصر، کوچه فرخی، پلاک ۴۱، واحد ۷

پزشکی و بهداشت عمومی در نهج البلاغه

نویسندگان: دکتر جیجی کاظم سلطانی

برگردان: دکتر ناهید نصیحت و دکتر صابره سیاوشی

طراح جلد: مسطفی بنیادی

ناشر: آوای خاور

نوبت چاپ: چاپ نخست

چاپ و صحافی: لوح

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

بها: ۳۰۰۰۰۰ ریال

بهار ۱۳۹۶

ISBN: 978-600-96362-4-2

سرشناسه: سلطانی، یحیی کاظم

عنوان قراردادی: الطب والصحه العامه فی نهج البلاغه. فارسی

عنوان و نام پدیدآور: پزشکی و بهداشت عمومی در نهج البلاغه/ نویسنده یحیی کاظم سلطانی؛ برگردان ناهید نصیحت و صابره سیاوشی.

مشخصات نشر: تهران: آوای خاور، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۳۳۸ ص

شابک . 978-600-96362-4-2

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: الطب والصحه العامه فی نهج البلاغه

یادداشت: کتابنامه ص. ۳۲۸.

موضوع: علی بن ابی‌طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- پزشکی

موضوع: Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - E. Nahj... -- Medicine

موضوع: اسلام و پزشکی

موضوع: Medicine -- Religious aspects -- Islam

موضوع: بهداشت همگانی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: Public health -- Religious aspects -- Islam

شناسه افزوده: نصیحت، ناهید، ۱۳۶۰ - مترجم

شناسه افزوده: سیاوشی، صابره، ۱۳۶۰ - مترجم

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۲۰۴۱ ط۷۲ س/ ۶/ ۲۳۲۲ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۷۸۹۵۵

فهرست موضوعات

مقدمه نوینده ۲۱

۱

امیر المؤمنین علیه السلام در چند خط

مقدمه ۲۶

امام علی علیه السلام ۲۶

ولادت و زندگی ۲۷

همسران و فرزندان ۲۷

ویژگی ها ۲۸

شهادت امام ۲۸

گفته ها پیرامون شخصیت امیر المؤمنین علی علیه السلام ۲۹

۲

نهج البلاغه چیست؟

نهج البلاغه ۳۴

شریف رضی ۳۸

آنچه در مورد نهج البلاغه گفته اند ۴۲

علوم نهج البلاغه

- ۴۸..... مفهوم علم
- ۵۳..... علوم نهج البلاغه «سبک زندگی»

علوم پزشکی در نهج البلاغه

- ۶۰..... تاریخ پزشکی
- ۶۲..... پزشکی برپا
- ۶۵..... پزشکی و نهج البلاغه
- ۶۸..... علوم پزشکی در نهج البلاغه
- ۶۹..... ویژگی‌های موضوعات پزشکی در نهج البلاغه
- ۷۰..... پزشکی جایگزین

ارتباط بین پزشک و بیمار

- ۷۲..... سفارش‌های امام به پزشک
- ۷۲..... سفارش‌های مهم امام علیه السلام
- ۷۵..... ویژگی‌های پزشک ماهر
- ۷۶..... سوگندنامه پزشکی
- ۷۷..... سفارش‌های امام برای بیمار
- ۷۹..... آداب عیادت از بیمار

بهداشت عمومی

- ۸۲..... بهداشت عمومی و بیماری
- ۸۴..... عوامل مؤثر در بهداشت عمومی

فیزیولوژی دستگاه گوارش

- ۹۶..... فیزیولوژی (دانش عمده اعضا)
- ۹۶..... دستگاه گوارش
- ۹۸..... دهان
- ۹۸..... معده
- ۱۰۲..... انار
- ۱۰۳..... مواد تشکیل دهنده انار
- ۱۰۴..... خواص انار
- ۱۰۴..... سیب
- ۱۰۵..... مواد تشکیل دهنده سیب
- ۱۰۵..... خواص سیب
- ۱۰۶..... به
- ۱۰۶..... مواد تشکیل دهنده به
- ۱۰۷..... خواص به
- ۱۰۸..... انجیر
- ۱۰۹..... مواد تشکیل دهنده انجیر

خواص انجیر..... ۱۰۹

۸

دستگاه گردش خون

دستگاه گردش خون..... ۱۱۲

قلب..... ۱۱۳

گلابی..... ۱۱۵

مواد تشکیل دهنده گلابی..... ۱۱۵

خواص گلابی..... ۱۱۶

به..... ۱۱۶

عسل..... ۱۱۷

مواد تشکیل دهنده عسل..... ۱۱۸

خواص عسل..... ۱۱۹

عدس..... ۱۱۹

مواد تشکیل دهنده عدس..... ۱۲۰

خواص عدس..... ۱۲۱

۹

دستگاه عصبی

دستگاه عصبی..... ۱۲۴

مغز..... ۱۲۴

بخش های مختلف مغز..... ۱۲۵

مخ..... ۱۲۵

۱۲۶.....	مخچه
۱۲۶.....	ساقه مغز
۱۲۷.....	کدو
۱۲۸.....	مواد تشکیل دهنده کدو
۱۲۸.....	خواص کدو
۱۳۰.....	عسل

۱۰

غذا و تغذیه

۱۳۲.....	غذا
۱۳۳.....	انواع غذاها
۱۳۳.....	آب
۱۳۵.....	کربوهیدرات
۱۳۵.....	چربی ها
۱۳۵.....	پروتئین ها
۱۳۶.....	ویتامین ها
۱۳۸.....	معادن
۱۳۸.....	ویژگی های غذا
۱۳۹.....	آنتی اکسیدان ها
۱۴۰.....	تغذیه
۱۴۲.....	نمونه هایی از غذاها
۱۴۳.....	مواد تشکیل دهنده انگور

- ۱۴۳..... خواص انگور
- ۱۴۴..... کشمش
- ۱۴۵..... مواد تشکیل دهنده کشمش
- ۱۴۵..... خواص کشمش
- ۱۴۶..... خربزه
- ۱۴۸..... مواد تشکیل دهنده خربزه
- ۱۴۸..... خواص خربزه
- ۱۴۹..... کاه
- ۱۴۹..... مواد تشکیل دهنده کاه
- ۱۵۰..... فواید کاه
- ۱۵۰..... سیر
- ۱۵۱..... مواد تشکیل دهنده سیر
- ۱۵۲..... خواص سیر
- ۱۵۳..... تره
- ۱۵۴..... مواد تشکیل دهنده تره
- ۱۵۵..... خواص تره
- ۱۵۶..... تربچه
- ۱۵۶..... مواد تشکیل دهنده تربچه
- ۱۵۶..... خواص تربچه
- ۱۵۷..... کاسنی
- ۱۵۸..... مواد تشکیل دهنده کاسنی

۱۵۹.....	خواص کاسنی
۱۵۹.....	سیاهدانه
۱۶۱.....	ترکیب سیاهدانه
۱۶۲.....	خواص سیاهدانه
۱۶۳.....	تخم مرغ
۱۶۳.....	مواد تشکیل دهنده تخم مرغ
۱۶۵.....	خواص تخم مرغ
۱۶۵.....	کاربردهای پزشکی تخم مرغ
۱۶۷.....	شیر
۱۶۸.....	مواد تشکیل دهنده شیر
۱۶۸.....	خواص شیر
۱۷۰.....	خرما
۱۷۱.....	مواد تشکیل دهنده خرما
۱۷۲.....	خواص خرما
۱۷۳.....	سرکه
۱۷۴.....	مواد تشکیل دهنده سرکه
۱۷۴.....	خواص سرکه
۱۷۵.....	نمک

۱۷۹.....	داروها
۱۸۲.....	رابطه بین دارو و غذا
۱۸۳.....	سفارش های کلی استفاده از دارو
۱۸۵.....	اثرات جانبی دارو
۱۸۵.....	عوارض کلی
۱۸۶.....	عوارض خاص
۱۸۸.....	پرهیز به جای استفاده از دارو
۱۸۸.....	استرحت

۱۲

ایمنی

۱۹۰.....	مقدمه
۱۹۱.....	ایمنی
۱۹۱.....	ایمنی شناسی (ایمونولوژی)
۱۹۱.....	دستگاه ایمنی
۱۹۳.....	انواع ایمنی

۱۳

جنین شناسی در نهج البلاغه

۱۹۸.....	مقدمه
۲۰۲.....	علم جنین شناسی
۲۰۲.....	رشد جنینی
۲۰۳.....	مراحل رشد جنینی

۲۰۴.....	نطفه ها
۲۰۶.....	باروری
۲۰۷.....	جنس جنین
۲۰۸.....	ویژگی های ژنتیکی جنین
۲۰۹.....	خون بسته شده (علقة)
۲۱۰.....	پاره گوشت جویده شده (مضغه)
۲۱۰.....	بعد از پاره گوشت جویده شده

۱۴

سالخوردگی

۲۱۸.....	مقدمه
۲۱۹.....	سالخوردگی
۲۲۰.....	علم پیری شناسی
۲۲۱.....	دلایل پیری
۲۲۲.....	نشانه های سالخوردگی
۲۲۳.....	قلب
۲۲۴.....	ریه ها
۲۲۴.....	مغز
۲۲۶.....	کلیه ها
۲۲۷.....	سایر نشانه ها
۲۲۸.....	سن یائسگی زن

حواس

- ۲۳۰..... حس بینایی، عضو چشم
- ۲۳۱..... ساختمان چشم
- ۲۳۲..... مکانیسم دیدن
- ۲۳۳..... سنین و حس چشایی، عضو زبان
- ۲۳۴..... ساختار آن زبان
- ۲۳۴..... وظایف زبان
- ۲۳۴..... زبان، حس چشایی
- ۲۳۵..... حس شنوایی، عضو گوش
- ۲۳۵..... ساختمان گوش
- ۲۳۷..... مکانیسم شنوایی
- ۲۳۸..... گوش و مکانیسم حفظ تعادل بدن
- ۲۳۹..... تنفس و بویایی، عضو بینی
- ۲۳۹..... ساختمان بینی
- ۲۴۰..... وظایف بینی
- ۲۴۰..... بینی و حس بویایی

نماز

- ۲۴۲..... مقدمه
- ۲۴۲..... نماز

۲۴۳	 وضو
۲۴۵	 فواید کلی نماز
۲۴۶	 فواید بهداشتی نماز
۲۴۸	 زمان‌های نماز و نسبت‌های هورمونی
۲۵۱	 هورمون‌ها
۲۵۴	 نماز در سنین ابتدایی عمر

۱۷

روزه

۲۵۸	 روزه
۲۶۳	 فواید روزه‌داری
۲۶۵	 موانع روزه‌داری

۱۸

شیردهی

۲۶۸	 شیردهی
۲۶۹	 مواد تشکیل دهنده شیر مادر
۲۷۰	 ویژگی شیر مادر
۲۷۱	 شیر خوردن از پستان مادر
۲۷۲	 فواید شیردهی طبیعی
۲۷۳	 شیر خوردن از غیر مادر

موضوعات کلی بهداشتی

- ۲۷۶..... موضوعات کلی بهداشتی
- ۲۷۶..... مسواک
- ۲۷۷..... ریشه مسواک
- ۲۷۷..... تکنیکات مسواک
- ۲۷۸..... روش استفاده از چوب مسواک
- ۲۷۸..... فواید مسواک
- ۲۸۰..... چکیده
- ۲۸۱..... حجامت
- ۲۸۲..... حجامت چیست؟
- ۲۸۳..... روش حجامت
- ۲۸۴..... موضع حجامت
- ۲۸۴..... فواید حجامت
- ۲۸۵..... پرهیز
- ۲۸۶..... پرهیز چیست؟
- ۲۸۷..... تب
- ۲۸۸..... نشانه های تب
- ۲۸۹..... هیپوتالاموس و تب
- ۲۸۹..... فواید تب
- ۲۹۰..... تب و تغذیه

تولید مثل و ناباروری

۲۹۴	 مقدمه
۲۹۵	 دلایل ناباروری مردان
۲۹۶	 دلایل ناباروری زنان
۲۹۷	 فرزندآوری
۲۹۸	 ازدواج
۲۹۹	 فواید ازدواج
۳۰۱	 آمیزش جنسی
۳۰۳	 قاعدگی

پزشکی قانری

۳۰۸	 امیر المؤمنین علیه السلام در مقام قضاوت
۳۱۱	 امیر المؤمنین علیه السلام، دادپزشک
۳۱۳	 دوشیزگی و پرده بکارت
۳۱۵	 پزشکی قانونی
۳۱۵	 زمینه های کاربرد پزشکی قانونی
۳۱۶	 ویژگی های دادپزشک

روانپزشکی

۳۱۸	 غم و اندوه
-----	------------------

- ۳۱۹..... روان پزشکی و مفهوم غم
- ۳۲۰..... غم و دستگاه عصبی
- ۳۲۱..... اندوه و هورمون ها
- ۳۲۳..... روبه رو شدن با اندوه
- ۳۲۷..... منابع و مراجع

www.ketab.ir

مقدمه نویسنده

الحمد لله و افن الله لاله على النبی المصطفی و آله الهداة

در تهیه این کتاب بر مقاله علمی کوفه و نشرده ای با عنوان «پزشکی و بهداشت عمومی در نهج البلاغه» تکیه شده است. این مقاله در پاسخ به درخواست کمیته برگزاری کنگره علمی و بین المللی نهج البلاغه به نگارش درآمد. این کنگره توسط دانشکده آموزش پایه و مرکز مطالعات کوفه در دانشگاه کوفه، (۲۷-۲۸ مارس ۲۰۱۱) برگزار شد. همچنین از مقاله دیگری با عنوان «منها هم بهداشتی در نهج البلاغه» در تدوین این کتاب، کمک گرفته شده است. این مقاله هم، در کنگره بین المللی مرکز امور فرهنگی در نجف با عنوان «نجف اشرف، پایتخت هزار ساله فرهنگ و علم و معرفت» (۱۷-۱۹ نوامبر ۲۰۱۱) ارائه شد.

همانگونه که به ویژه در مقاله اول - از نویسنده درخواست نگارش شد، تمایل دوستان و عزیزان، ضرورت گسترش دو موضوع مذکور و تدوین آنها را در کتابی گسترده تر و جامع تر نشان می داد.

آنچه پیش روی خوانندگان عزیز است، کتابی است که ارتباط محکم بین نهج البلاغه و علوم پزشکی و بهداشتی را، به منظور برجسته‌سازی دانشنامه امام علی علیه السلام و قدرت ایشان در کاوش همه امور زندگی، به نمایش می‌گذارد. با وجود مطالعات، پژوهش‌ها و تألیفات مختلف پیرامون نهج البلاغه، سخن از جنبه‌های پزشکی و بهداشتی در آن همواره نیازمند پژوهش‌ها و بررسی‌های بیشتر است.

در این کتاب علاوه بر حکمت‌ها و سفارش‌های علمی نهج البلاغه، از حکمت‌ها و سفارش‌های امام در منابع دیگر هم استفاده شده است. از سوی دیگر، تحکیم و ترویج سخنان امام، به وسیله آیات قرآن و احادیث نبوی صورت گرفته که آن هم به دلیل تأکید بر ارتباط محکم بین نهج البلاغه و دانش پزشکی است.

پزشکی، یک حرفه انسانی و شریف است که علوم مختلف را در بر می‌گیرد. سازمان جهانی بهداشت هم، بهداشت را چنین تعریف می‌کند: «آسایش کامل جسمی و روانی و اجتماعی نه فقط نداشتن بیماری و ناتوانی (یا نقص عضو)».

پزشکی، علمی مقدس در همه ادیان است و نزد خداوند متعال و مردم هم احترام و جایگاهی دارد؛ زیرا هدفش نجات مردم از بیماری‌ها و فراهم کردن بستر شفای آنهاست. پزشکی با دین ارتباط زیادی دارد. تا جایی که ادیان آسمانی به وسیله آنچه در این کتاب‌ها پیرامون این نوع شناخت علمی وجود دارد، اهتمام و توجه‌شان را به پزشکی نشان می‌دهند.

بسیاری از پیامبران به امر پزشکی می پرداختند و توجه زیادی داشتند. از بین آنها می توان به ادریس و ایوب و سلیمان و عیسی علیهم السلام اشاره کرد. پیامبر گرامی اسلام هم، خود را به دست خویش مداوا می کرد و (این روش را) به نزدیکان و یارانش هم که به دردی دچار می شدند، سفارش می کرد. داریلانو San Giorgio Darillano که از بزرگ ترین متخصصان تاریخ پزشکی در فرانسه است، می گوید: «بهتر است که گفته شود محمد، نه تنها نخستین پزشک در اسلام بوده، بلکه نخستین کسی است که کتاب برجسته ای در پزشکی به نام طب نبوی بنیان نهاده است».

امیرالمؤمنین علیه السلام هم اهتمام بسیاری به پزشکی داشته و از طریق نهج البلاغه هسته اولیه شکل گیری علم پزشکی و بهداشتی را برای آیندگان بنیان نهاده است. فرزندان و نوادگان ایشان هم از علم او برگرفتند؛ تا جایی که در عرصه های پزشکی همچون فقه و تفسیر پیشگام شدند. آری، نهج البلاغه در کنار طب نبوی سنگ بنای ایجاد طب اهل بیت را نهاد.

در این کتاب، سخنان امام علیه السلام را مطابق با دستاوردهای پزشکی نوین تفسیر نموده و به صورت ساده و - تا حد امکان - به دور از اصطلاحات پیچیده پزشکی ارائه نموده ایم تا فهم آن بر خواننده (غیر متخصص) دشوار نباشد.

همچنین با روشی که با روزگار ما همخوانی دارد، نوشته ام تا خواننده محترم میزان نبوغ امام را بشناسد که ۱۴ قرن از زمان وی گذشته و همواره حکمت هایش

چلچراغ راه و سفارش‌هایش ستون‌های سایه‌بان علم، و چراغی است که ما در روش بحث و بررسی از آن نور می‌طلسیم.

در پایان از برادران عزیز دکتر علی ابراهیم رحیم، عضو هیأت علمی دانشکده پزشکی و دکتر عبدالکریم نفاخ، عضو هیأت علمی مؤسسه فنی در نجف به خاطر نظرات ارزشمندشان در طول تهیه پیش‌نویس کتاب سپاسگزارم.

همچنین لازم است از فرزندانم سید سمیر یحیی سلطانی، مدرس زیست‌شناسی اداره کر آمورس در استان نجف، به خاطر تنظیم کتاب تشکر کنم.

امیدوارم در آن توفیق یافته باشم؛ و من الله التوفیق ..

یحیی کاظم سلطانی

نجف اشرف ۲۳/۰۱/۲۰۱۲